

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

О.Ф.Кирилюк, кандидат економічних наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проведено аналіз конкурентоспроможності продукції вітчизняного птахівництва, визначено актуальні питання експорту м'яса птиці, обґрунтовано основні напрями розвитку галузі та підвищення її ролі у забезпеченні продовольчої безпеки країни в умовах євроінтеграції.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації продовольчих ринків загострюється продовольча проблема як на світовому, так і на національному рівні. В основі цього процесу лежить глобальна економічна криза, зростання цін на продовольчі товари в 2006—2008 рр., скорочення доходів і зайнятості населення, що значно знижує можливості доступу його до продовольства. Основними чинниками цієї ситуації є: зростання чисельності населення; урбанізація; уповільнення темпів виробництва харчових продуктів; наявність економічних суперечностей між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, з дуже низьким рівнем доходів населення. Все це підвищує актуальність обґрунтування шляхів забезпечення продовольчої безпеки на національному рівні, а також підвищення конкурентоспроможності продукції птахівництва, як її складової, в сучасних умовах поглиблення євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що вітчизняні вчені приділяють велику увагу вивченню формування попиту та пропозиції на ринках основних видів тваринницької продукції та визначенню головних напрямів удосконалення дії економічного механізму в галузі тваринництва і його ефективного функціонування в контексті продовольчого забезпечення населення. Серед науковців, які займаються даною проблемою, — М. В. Гладій, П.Т. Саблук [1], Гойчук О.І.[2], Шпичак О.М., Лупенко Ю.Л., Присяжнюк М.В. [3], Діброва А.Д. [4], Ільчук М.М., Калінчик М.В., Рудий М.М.[5], Жаліло Я. [6]. На думку вчених скорочення продовольчих ресурсів у розрахунку на душу населення планети та глобальна соціально-економічна диспропорція між країнами світу вимагають визначення взаємоприйнятної для всіх країн перспективи вирішення досить складної продовольчої проблеми. При цьому вони наголошують, що при збереженні тенденцій ввезення в Україну великих об'ємів низькоякісної м'ясної сировини, розвиток птахівництва в країні може бути поставлений під загрозу. Автори вважають, що стратегія аграрного сектора ринку повинна будуватись, виходячи із реальних його проблем — виявлення і закріплення на зарубіжних продовольчих ринках, а всередині країни — забезпечення доступу споживачів до продуктів харчування на основі достатньої сегментації ринків для всіх верств населення країни. Однак питання прискорення процесів реформування аграрного сектора України в умовах поглиблення євроінтеграції потребує реалізації, на якісно новому рівні, цілеспрямованих заходів державної політики, спрямованих на стабільність власного продовольчого ринку та використання потенційних вигод від зростання присутності України на світових ринках продовольства.

На сьогодні в розвитку зовнішньоекономічних відносин в Україні офіційно визначеним є євроінтеграційний пріоритет з розвитком взаємовигідних торговельних відносин з іншими країнами світу. Тому, незважаючи на вагомість проведених досліджень, питання конкурентоспроможності вітчизняної продукції птахівництва в умовах поглиблення євроінтеграції потребують більш детального вивчення.

Метою статті є визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняного птахівництва в умовах поглиблення євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. На світовому ринку Україна є потужним експортером сільськогосподарської продукції, однак у структурі та обсязі найбільшу питому вагу становить експорт продукції рослинництва. Так, у 2005 р. експортовано

сільськогосподарської продукції на 4304,8 млн дол. США, а у 2011 р. цей показник збільшився до 12804,1 млн дол., або майже у 3 рази. Частка експорту продукції рослинництва зросла в структурі експорту з 39,4 % до 43,2 % відповідно, що свідчить про підвищення попиту на українське зерно. При цьому експорт продукції тваринництва за досліджуваний період збільшився з 732,0 млн дол. США до 936,6 млн дол., проте частка її в структурі експорту зменшилась із 17,0% у 2005 р. до 7,3 5 у 2011 р. Це свідчить, що дана галузь, при нарощуванні обсягів реалізації продукції, втрачає свої позиції на світових ринках. Експорт м'яса і харчових субпродуктів у сумарному виразі збільшився на 28,1%, однак частка його в структурі тваринницької продукції зменшилась на 0,8 пункти. Це нашоує на думку про недостатнє використання зернових культур з метою збільшення виробництва і експорту м'яса та харчових продуктів у т.ч. продукції птахівництва.

За досліджуваний період недостатня інтегрованість України у світовий ринок продовольства підтверджується динамікою експортно-імпортних операцій. Так, у 2005 р. експорт м'яса та м'ясних субпродуктів становив 82 тис. т або 5,1% виробленої кількості, імпорт — 325 тис. т — 17,6 % обсягів фонду їх споживання. Вступ країни у 2008 р. до СОТ відкрив вітчизняний ринок для імпорту м'яса і м'ясних продуктів, що обумовило збільшення його кількості до 550 тис. т бо 23,5 % фонду споживання в цілому. Експорт продукції при цьому зменшився до 28 тис. т, або до 1,5 % обсягу виробництва. Таким чином, вступ України до СОТ дещо послабив її позиції на світовому ринку продовольства.

Як показує аналіз динаміки виробництва і споживання м'яса птиці, вітчизняна галузь птахівництва є ваговою складовою виробництва м'яса і м'ясних продуктів (табл. 1).

Табл. 1. Динаміка виробництва і споживання м'яса птиці в Україні

Роки	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
М'ясо всього тис. тонн							
Виробництво	1597	1723	1912	1906	1917	2059	2144
Імпорт	323	278	245	550	439	378	244
Експорт	82	29	45	28	40	48	79
Фонд споживання	1844	1967	2125	2340	2290	2384	2339
М'ясо птиці всього, тис. тонн							
Виробництво	497	589	689	794	894	954	995
Імпорт	180	155	149	262	196	157	65
Експорт	15	1	7	9	19	33	50
Фонд споживання	654	737	824	994	1060	1066	1029
Частка м'яса птиці (%) у							
виробництві м'яса	31	34	36	42	47	46	46
імпорту м'яса	56	56	61	48	45	42	82
експорту м'яса	18	3	16	32	48	69	63
фонді споживання м'яса	35	37	39	42	46	45	44
Частка імпорту м'яса у фондах споживання, %	28	21	18	26	18	15	6
Співвідношення обсягів імпорту і виробництва м'яса птиці, %	36	26	22	33	22	16	7

Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [7]

Дані таблиці свідчать про те, що виробництво м'яса птиці у 2005 р. становило 497 тис. т або 31% всього виробленого м'яса. За період 2005—2011 рр. обсяг його виробництва збільшився майже вдвічі — до 995 тис. т, при цьому частка в структурі виробництва зростає до 46%. Таким чином, встановлена тенденція підтверджує, що м'ясне птахівництво України нарощує темпи виробництва і в умовах євроінтеграції має значні перспективи щодо експорту цієї продукції. Проте за досліджуваний період обсяг імпорту м'яса в цілому збільшився до 550 тис. т або на 70 % порівняно із 2005 р., при цьому експорт його зменшився до 28 тис. т проти 82 тис. т у 2005 р. 48 % імпорту м'яса становило м'ясо птиці, а експорт забезпечувався ним майже на третину. В подальшому темпи імпорту м'яса в цілому скорочуються, при цьому частка м'яса птиці збільшується із 48% у 2005 р. до 82% у 2011 р. Отже, режим найбільшого сприяння у зовнішній торгівлі, який очікували зі вступом до СОТ, не приніс бажаних результатів.

Загальновідомо, що одним із зобов'язань перед Світовою організацією торгівлі є лібералізація доступу до ринку товарів і послуг та експортної політики. Проведений аналіз динаміки ставки ввізного мита на сільськогосподарську продукцію після вступу України до СОТ показує, що відповідно до консолідованої тарифної пропозиції величина середньоарифметичної ставки ввізного мита на сільськогосподарську продукцію зменшилась з 13,84 % до 10,66 %. Таким чином, в умовах членства України в СОТ зниження ставок імпорتنних тарифів є одним із чинників, який суттєво впливає на ситуацію як в сільському господарстві в цілому, так і у галузі птахівництва зокрема, а отже, рівень продовольчої безпеки країни.

На динаміку експорту м'яса птиці суттєво вплинуло прийняття Закону України "Про безпечність та якість харчових продуктів". До зобов'язань України при приєднанні до СОТ належить забезпечення доступу на вітчизняний ринок сільськогосподарських та продовольчих товарів, державна підтримка аграрного сектора, дотримання санітарних і фітосанітарних заходів, забезпечення експортної конкуренції в торгівлі продовольчими товарами. Вони встановлюють певні обмеження на застосування заходів тарифного і нетарифного регулювання агропродовольчого ринку, в т. ч. і ринку продукції птахівництва. На нашу думку, значне збільшення імпорту м'яса птиці зумовлено, поряд із іншими чинниками, відмовою України у застосуванні мінімальних імпорتنних цін, що свідчить про зниження заходів цінової політики для країн-імпортерів. Підставою для цього стало виключення із Закону України "Про державну підтримку сільського господарства України" застосування мінімальних імпорتنних цін як індикатора для здійснення інтервенцій на внутрішньому ринку з метою підтримки вітчизняних виробників. При цьому відмова України від імпорتنних квот, як ефективного методу захисту внутрішнього ринку, призвела до значного нарощування темпів імпорту м'яса птиці, що стримувало темпи вітчизняного виробництва.

В умовах поглиблення євроінтеграції особливо важливими для України є зобов'язання у сфері застосування санітарних і фітосанітарних заходів. Встановлено, що зі вступом до СОТ більшість існуючих національних стандартів має бути на добровільній основі, окрім спрямованих на захист національної безпеки, захист життя і здоров'я людей, тварин, захист довкілля. Враховуючи, що у виробництві м'яса і м'ясних продуктів на вітчизняних підприємствах не заборонено використання антибіотиків і гормонів, було дозволено імпорт такої продукції. Отже, в даний час нетарифні методи регулювання імпорту м'яса птиці в Україну досить обмежені. На наше переконання, нетарифні бар'єри для експорту продукції до ЄС для вітчизняних підприємств залишаються досить високими: квота на щорічні поставки охолодженого м'яса курей складає лише 20 тис. т і 20 т замороженого м'яса птиці.

При вступі України до СОТ було погоджено зниження середнього тарифу на продукцію сільського господарства. При цьому мито стягуватиметься у відсотках до митної вартості товарів. (табл. 2).

Таблиця 2. Імпорتنні тарифи на продукцію тваринництва до і після вступу до СОТ, % до митної вартості

Види товарів	Імпорتنні тарифи до	Зв'язані тарифи після
--------------	---------------------	-----------------------

	вступу в СОТ	вступу в СОТ
М'ясо великої рогатої худоби, свіже або охолоджене	10%, але $\geq 0,6$ €/кг	15%
Свинина свіжа або охолоджена	10%, але $\geq 0,6$ €/кг	12%
Свинина морожена	10%, але $\geq 0,6$ €/кг	12%
М'ясо птиці, не розрізане на частини морожене	10%, але $\geq 0,6$ €/кг	12%
Частини тушок і субпродукти морожені	10%, але $\geq 0,6$ €/кг	10%

Джерело: Додаток до Закону України «Про митний тариф України» від 5 квітня 2001 року № 2371-III

З огляду на дані табл. 2 можна стверджувати, що тарифний захист агропродовольчого ринку після вступу в СОТ стає нижчим: до вступу в СОТ імпорتنі тарифи на всі види м'яса були на рівні 10%, але $\geq 0,6$ €/кг, після вступу в СОТ зв'язані імпорتنі тарифи було диференційовано: м'ясо великої рогатої худоби, свіже або охолоджене — 15%, інші види м'яса — 10—12%. Слід зазначити, що в той же час ринки країн ЄС захищені значно вищими тарифами: рівень середньозважених тарифів на м'ясо і м'ясопродукти тут становить 67,3%. Таке становище дозволяє зробити висновок, що в нині діючих умовах експорт продукції до країн Європейського союзу стає нерентабельним, оскільки мито за 100 кг охолодженого м'яса птиці становить 32,5 €, морожене м'ясо птиці — 29,9 €. Підписання угоди про зону вільної торгівлі з ЄС і початок дії квотування на безмитну торгівлю покращить становище українських компаній на світовому продовольчому ринку. На нашу думку, визнання країнами Європи безпеки і якості української продукції птахівництва стане важливим критерієм для її просування на міжнародні ринки.

Аналіз регулювання сільського господарства в країнах-членах СОТ свідчить про заходи підтримки з боку держави у вигляді експортних субсидій та спеціальних заходів, а також заходами "жовтої скриньки". Відомо, що понад 90% суми експортних субсидій, які можуть використовувати члени СОТ, використовується країнами ЄС. У 2008 р. в ЄС уведено нові ставки субсидування експорту м'яса птиці: для живих курей — 1,4 €/100 гол, індиків і гусей — 2,8 €/100 гол, морожених тушок курей — при поставках у країни СНД — 55 €/кг, що є дієвим стимулом експортної політики цих країн.

На цінову кон'юнктуру ринку м'яса птиці впливає ряд чинників: зростання цін на корми, підвищення світового попиту, обмеження пропозиції світових експортерів. Наведені дані аналізу цінової конкурентоспроможності м'яса птиці на ринку України (табл. 3) підтверджують значну різницю ціни одиниці продукції на вітчизняному ринку.

Встановлено, що за досліджуваний період імпорт різних категорій м'яса птиці зростає. Цьому сприяють закупівлі його Держрезервом України. За даними статистики середня ціна імпортних поставок у 2005 р. становила 2452 грн/т, середня ж ціна реалізації продукції на вітчизняному ринку — 6517 грн /т. Така суттєва різниця спостерігається до 2008 р. Отже, ціновий чинник був вирішальним у підвищенні конкурентоспроможності імпортної продукції та нарощуванні темпів їх поставок в Україну.

Дослідження показали, що умови вступу до СОТ для вітчизняної галузі птахівництва є досить жорсткими, можливості як тарифного регулювання, так і нетарифного захисту вітчизняного агропродовольчого ринку від імпортних поставок обмежені. На нашу думку, в умовах поглиблення євроінтеграції необхідним є підтримка власних товаровиробників ефективними заходами, дозволеними СОТ, а саме: заходами сприяння створення ринкової інфраструктури, створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, в т.ч. і продукції птахівництва, розвиток обслуговуючих і збутових кооперативів для особистих селянських господарств. Основну увагу слід звернути на пришвидшення гармонізації законодавства національних і міжнародних стандартів.

Таблиця 3. Динаміка ціни реалізації м'яса птиці на ринку України

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Імпортне м'ясо птиці, в т. ч.:							

м'ясо та їстівні субпродукти свійськоїптиці, свіжі, охолоджені або морожені, \$/т	478,5	426,87	428,21	1351,48	1081,7	1142,34	989,24
м'ясо та субпродукти курей свійських не розрізані на частини, морожені, \$/т	981,4	853,25	844,23	2105,36	1066,56	1042,38	1207,48
частини тушок і субпродукти курей, морожені, \$/т	465,25	421,27	423,99	1312,56	1066,93	1122,94	913,11
частини тушок і субпродукти індиків морожені, \$/т	461,43	524,79	414,85	1429,37	1283,53	1379,51	1331,9
Курс долара США, грн.	512,45	505	505	526,64	779,03	793,59	796,76
Середня ціна імпортного м'яса та їстівних субпродуктів свійськоїптиці, свіжі, охолоджені або морожені, грн/т	2452	2156	2162	7117	8427	9065	7882
Середня ціна реалізації м'яса птиці в Україні, грн /т	6517	6060	6278	9390	9609	10495	10379

Розраховано за даними Державної митної служби України та Державного комітету статистики України [8,9]

Наявність різниці між внутрішніми цінами реалізації та цінами імпортних поставок показує, що за ціною імпортна продукція є більш конкурентоспроможною порівняно з вітчизняною. Це дає підстави для висновку, що при сплаті імпортного тарифу ввезена продукція буде менш конкурентоспроможна за ціною, ніж вітчизняна. Різниця між внутрішніми і зовнішніми цінами у відсотковому вимірі знижується, що свідчить про підвищення конкурентних переваг вітчизняної продукції, проте рівень цінової конкурентоспроможності м'яса птиці в умовах членства України в СОТ ще не достатній.

Аналіз динаміки вітчизняного виробництва і споживання продукції птахівництва дає підстави стверджувати, що проблема конкурентоспроможності м'яса птиці лежить більше в площині якості та безпеки продукції для споживачів, ніж рівня цін. Саме через цю проблему ринки збуту ЄС залишаються недоступними для вітчизняних підприємств. На нашу думку, щоб не втратити досягнутих позицій в умовах посилення конкуренції, необхідно впроваджувати на птахівничих підприємствах системи НАССР, нарощувати темпи виробництва продукції великими агрохолдингами, адаптувати національні стандарти з якості та безпеки продукції до вимог законодавства Європейського Союзу. Впровадження нових технологій, а також системи управління якістю і безпечністю продукції покращить перспективи розширення ринків збуту вітчизняної продукції.

Наші дослідження дають можливість стверджувати, що для ринку продукції птахівництва стратегічним напрямом є розвиток експорту. Нарощування темпів виробництва продукції прямо залежить від можливостей саме експорту м'яса птиці, оскільки попит на внутрішньому ринку сповільнюється через низьку платоспроможність населення. При цьому вироблена продукція є конкурентоспроможною на ринках країн СНД, саме тут спостерігається нестача пропозиції доступного по ціні та якості продукції. Внаслідок невисокої вартості ціна на м'ясо птиці є конкурентною на ринках Близького Сходу та Африки.

Кон'юнктура внутрішніх цін на продукцію птахівництва дещо нестабільна, порівняно із іншими видами м'яса, оскільки значна частина поголів'я птиці зосереджена у господарствах населення і має тенденцію до зростання — з 41,1% у 2005 р. до 52,7% у 2011 р. Тому нереалізованими резервами підвищення конкурентоспроможності є впровадження новітніх технологій на великотоварних підприємствах, підвищення ветеринарно-санітарних вимог до м'ясної продукції від вирощування птиці до її реалізації.

Висновки

Дослідження конкурентоспроможності вітчизняної продукції птахівництва в сучасних умовах поглиблення євроінтеграції показали, що зміцнення позицій вітчизняних птахівничих

підприємств можливе за умов розширення виробництва продукції. Очевидно, що конкурентні позиції вітчизняної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках усе більшою мірою визначатимуться її якістю. З метою підсилення конкурентних переваг вітчизняної продукції та більш повного використання сприятливої кон'юнктури світового ринку потрібно забезпечити якість і безпечність продукції відповідно до сучасних вимог. Для цього потрібно активізувати впровадження на підприємствах систем управління безпечністю і якістю продукції. Набуття Україною асоційованого членства в ЄС вимагатиме від неї обов'язкового дотримання стандартів якості і безпечності не лише продуктів харчування, а й технологій процесу в системі "виробництво—переробка—зберігання—споживання", що є необхідною умовою цивілізованого розвитку будь-якої країни.

Подальша євроінтеграція вітчизняного птахівництва вимагає суттєвої модернізації підприємств галузі, що, в свою чергу, потребує підтримки держави, а саме вдосконалення механізму державної підтримки товаровиробників, забезпечення з допомогою інструментів зовнішньоекономічного регулювання, доступних в рамках СОТ і майбутньої угоди про зону вільної торгівлі з ЄС продовольчу незалежність країни в даному сегменті продовольчого ринку, захист його від неякісної імпоротної продукції через її квотування.

Поглиблення процесів євроінтеграції вимагає вдосконалення економічного механізму формування і функціонування ринку продукції птахівництва шляхом обґрунтування нових підходів політики державної підтримки галузі через чітке визначення індикаторів оцінки ефективності бюджетних програм підтримки галузі та стимулювання залучення іноземного капіталу в Україну.

Враховуючи можливі перспективи виходу на європейські ринки доцільним є трансформація політики державної підтримки птахівничих підприємств та створення умов для посилення конкурентних переваг вітчизняної продукції птахівництва з метою забезпечення належного рівня продовольчої безпеки країни.

Література

1. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України: Монографія / М.В.Гладій, П.Т.Саблук, Н.Г.Копитець та ін. / За ред. М.В.Гладія. — К.: ННЦ ІАЕ, 2012. — 354 с.
2. Гойчук О.І. Продовольча безпека: Монографія. — Житомир: Полісся, 2004. — 348 с.
3. Аналіз і прогноз кон'юнктури світових ринків продукції тваринництва / Шпичак О.М. Лупенко, Ю.О., Присяжнюк М.В. та ін. / За ред. О.М.Шпичака. — К.: ННЦ ІАЕ, 2012. — 250 с.
4. А.Д.Діброва. Основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією // Економіка АПК. — 2012. — № 2. — С. 95—102.
5. Формування попиту та пропозиції на ринках основних видів тваринницької продукції / Ільчук М.М., Коновал І.А., Кирилюк О.Ф., Гурська І.С. — К.: ЗАТ "Нічлава", 2012. — 2012. — 363 с.

АННОТАЦІЯ

Кирилюк О.Ф. Конкурентоспособность отечественной продукции птицеводства в условиях евроинтеграции// Биоресурсы и природопользование. — 2013. — 5, № 5—6. — С. 138—145.

Проведен аналіз конкурентоспособности продукции отечественного птицеводства, определены актуальные вопросы экспорта мяса птицы, обоснованы основные направления развития отрасли и повышения ее роли в обеспечении продовольственной безопасности страны в условиях евроинтеграции.

SUMMARY

O. Kyryliuk. Competitiveness of poultry domestic products in the European integration// Biological Resources and Nature Management. — 2013. — 5, № 5—6. — P. 138—145.

The analysis of the competitiveness of domestic has been made, the issues of export poultry have been determined, basic directions of development of the industry and increase of its role in ensuring food security in the deepening of European integration have been substantiated.